

Ориентация на гробовете в старобългарските двуобредни некрополи на Долен Дунав (резюме)

Валери Григоров

В: Археология, 2006, 1-4, 47-64

В статията са обобщени данните за ориентацията на гробовете в старобългарските биритуални некрополи. В археологическата наука този проблем не е разглеждан специално. В рамките на анализа на погребалния обред обаче редица автори са изказали своите констатации и оценки. Систематизацията на данните за ориентацията на гробовете показва съществуването на пет основни посоки: север-североизточна, северна, северозападна, източна и западна, които формират пет групи некрополи:

1. Некрополи със север-североизточна ориентация на гробовете: Нови Пазар, Дибич и Ножарево. В тази група прави впечатление изключителната хомогенност при ориентацията на гробовете в некропола Нови Пазар – почти всички гробове са ориентирани на север-североизток (азимут между 360° и 20°).

2. Некрополи с преобладаваща северна (с отклонения на североизток или на северозапад) ориентация на гробовете: Девня-1, Варна-1, Варна-3, Кюлевча, Бдинци, Балчик-1, Балчик-3, Топола и др. В по-малък процент гробове със северна ориентация има и в некропола Изворул.

3. Некрополи с преобладаваща северозападна ориентация на гробовете: Султана, Изворул и Канлия. В по-малък процент гробове със северозападна ориентация има и в некрополите Девня-1, Кюлевча, Бдинци, Капул Виилор-Истрия и Топола.

4. Некрополи с преобладаваща западна ориентация на гробовете: Обършия Ноуа, Галиче, Нова Черна, Николово и Батин-2. Западната ориентация присъства по-ограничено и в много други некрополи, като най-многобройни са случаите в Изворул, Султана и Фратещи, които са разположени на север от Дунав, и в Канлия, Капул Виилор-Истрия, Топола, Нова Черна и Девня-3 – на юг от Дунав.

5. Некрополи с преобладаваща източна ориентация на гробовете: трите некропола при село Хитово, Капул Виилор-Истрия и Фратещи. Източна ориентация имат също и част от гробовете в Топола, Султана, Изворул, Ножарево, Дибич, Нова Черна, Балчик-3, Сихлеану и Канлия.

Съпоставката на получените резултати позволява обособяването на пет регионални групи (обр. 22). Важно е да се отбележи, че между така обособените зони няма резки граници, а различните тенденции се преливат. Некрополът с най-голямо разнообразие на ориентация на гробовете е Капул Виилор-Истрия. В него се откриват всички основни посоки на ориентация: източна, северна (север-североизток) и западна (запад-северозапад), както и множество “изключения” в почти всички останали посоки (таблица 2). Този факт е важен за изясняването на

проблема за идентификацията на ранните центрове на общо съжителство и контакти на прабългарски племенни общности, носещи различни обредни традиции.

Направеният преглед на ориентацията на гробовете в един по-широк културен контекст, с примери от Причерноморието и от аварските некрополи, показва, че характерната за старобългарските биритуални некрополи на Долен Дунав многовариантност на ориентацията се среща и в съседните зони.

Изказано е предположение, че при некрополите със “северна” или “север-североизточна” ориентация един от най-вероятните постоянни ориентир е било обедното слънце, по което е определяна оста юг-север, а изкопаването на гробната яма е ставало по обяд или в ранния следобед. При некрополите с преобладаваща северозападна, западна или източна ориентация на гробовете изкопаването на гробната яма е ставало в сутрешните часове на деня. Сравнението на некрополите с източна ориентация показва, че в Капул Виилор-Истрия и в Сихлеану преобладават гробове с изток-югоизточна посока (т.е. погребения са извършвани предимно през зимните месеци), докато при трите некропола при Хитово и този при Фратещи гробовете са с изток-североизточна ориентация (т.е. погребенията са ставали през летните месеци). Тези данни означават, че е съществувала сезонна стопанска миграция на част от населението, което през летните месеци се е придвижвало на запад покрай Дунав, а зимно време е обитавало предимно източните крайморски зони.

Западната ориентация на гробовете обикновено се интерпретира като показател за християнската принадлежност на погребания. Византийските извори отбелязват, че през второто десетилетие на IX в. на Долен Дунав са заселени големи маси пленено от Тракия християнско население. Досега обаче не са сигурно идентифицирани техни некрополи. Откриването на гробове със западна ориентация в част от езическите некрополи предполага, че в някои от тях вероятно са погребвани и християни (византийски пленници) или новопокръстени българи.

Обобщаващото изследване на данните за ориентацията на гробовете допринася за изясняването на регионалните особености в погребалния обред на населението на Долен Дунав през езическия период. Въпреки напредналите процеси на политическа и културна унификация на прабългарските племенни общности, в погребалния обред те запазват голямо разнообразие. Едновременното прилагане на кремация и на трупополагане, както и използването на различни принципи на ориентация на гробовете се явяват важни отличителни черти на това население. Така, в края на VII-средата на IX в., на Долен Дунав се утвърждава “поливариантна” погребална обредна система с определени регионални предпочитания, най-добре изразени в различната ориентация на гробовете.